

LIBURUAK

Lizardi'tar X. BIOTZ-BEGIETAN. OLERKIAK (POESIAS VASCAS, CON TRADUCCION CASTELLANA). Industria Gráfica Valverde, S. A. San Sebastián, 1956.

Galdezka asiko bagintzaizkio edozeini, mundu guziko literaturaren berri billa, lan gaitz eta luze orietakoak lituzke aurki aon. Gizonak bere irudira —poema epikoetan, dramen, kontakizunetan— sortu dituen erraiñu iraukorrak gogoratuko litzazkioke leenbizi: Edipo, Macbeth, Don Quijote, Faust, Aita Goriot, Stavrogin eta orrelakoak. Ezin uka diteke sorkari orien anditasuna, eta eztago ukatu bearrik. Eta, ala ere...

Bada literaturan lore apal eta izkutuagorik. Eztiote, ordea, tiki eta labor izanagatik, iñori ederrean zorrik. Egiazko lirika, izen orren duin dena alegia —ezpaita aski itzak lerro lerro banatzea—, da noski giza-mintzoak menderatu duen gallurrik garaiena. Soilla eta apaingarririk gabea delako gutxiagok ezagut eta goza badezakete ere, ezta sortu itzen bidez, bere utsean, ezta sortuko ere, poesia barrenkoi eta bakan orren antzekorik. Soñuz, musika dirudi, eta musika baiño askozaz ornituagoa ageri da gogotaz.

Gurean, beste nonnai bezala, eztira asko izan egiazko lirikoak. Lotsarik gabe aitor dezakegu. Eta norbait autatu bearrean, Lizardi autatuko genduke askok, iñori ezer kendu gabe, euskal-lirikaren ezaugarritzat.

Uste baiño geiago zor diogu Lizardi'ri. Berak jantzi eta biztu digu, aurrenik, euskal-lurraldea. Edertasun berriz estali digu la esango aal dugu; edota gordean zegoen edertasuna idoro eta ager-arazi duela? Dena dela, inguruan izango ditugu aurrerantzean ark biztu zituen itxura xotillak: Udaberri neskatxa, urdiñez jantzia, basoak maitea; goizegi karraxika asi zaion otalore eziñegona; Uda, mendiaren eguerdia; Negu agurea; Itzal beltxe-

rana, Baso'ren umea; Jaun Iguzki orailla, legorteen aita; bere ama, Gau naroa, ezagutzen ez-tuen Egun begi-urdiña; Pago per-xenta gaztea; lurrezko jauregian bizi den Kilker olerkari ar-lo-tea; Urretxindor adiskidearen ilkizunetara berandu beldurrez leiatzen diren txori-saldoak, eta ainbeste ta ainbeste. Maitagarri bearrean zen oraindik Lizardi asi-berri artan: laster sortu zuen orratik, bere baitarik, Chaho'k eta Arakistain'ek asma zezake-ten baiño Mitologia jatorragoa eta, bere-berea zuelarik, gurea-go. Eta orrenbeste gipuzkoar langille elkarren leian ari bazaiz-kigu ere, oraingo gisan, mendiak murrizten —edo geienez piñu beltzez jazten—, eztute, egiñaalak egin arren, Lizardi'k utzi zi-gun baso antzaldatua soilduko, arako leioak itxitako jauregia di-rudien ura, atsedena eliza, gau argi izarrez josia goian eta ur berdeak —izar irudiz zirtatuak —beean dituen.

Eta orrenbeste izakiren izaera itxuraberritu zuen izpirituaren gardena eta garbia! Eztut nik esango, arrokeriz mintzatzea litza-ke-ta, euskal-arima zer-nolakoa den aditzera eman duenik. Bai, ordea, adierazi duela zein den euskal-eredua, euskaldunik geie-nok, denok ezpaldinbada, maite dugun ametsa, xamurtasunez eta ixiltasunez naasia. Ezta amets utsa, bein bederen mamitu baita, Lizardi'gan. Aren gogo erne, beratx eta irrikor, bare eta aldarte-tsuak —iguzki eta laño, eta odei ñabarrak zeruan barrena laster-ka— opa zuen bizi eta eriotza ortxe dago, itz gutxitan emana, “Urte-giro”-en azken ogeitasei bertsoetan, eta eluke iñork, bur-niz eta tupikiz ondu nai balu ere, irudi sendogorik sortuko.

Maiz ari gera euskalduntasunari buruzko asmo eta lanak adie-razi bearrean. Zertarako? Adieraziak dauzka Lizardi'k, ez guk esan genitzakean baiño ederkiago bakarrik, baita zeatz eta zo-rrozkiago ere. Erraiñu artean bizi zen amesgille ark, egiazko poe-taren doaia izaki ori, begi argiangoak baitzituen lurreko gauzeta-rako jakintza-gizonak baiño. Asaben lokarri zaarra ezpaldinba-da eteten, eztugu besteren bearrik. Aski genduke beti begien au-rrean edukitzea euskerari “amets-bideetan barna” eragin zion ibillaldi luze ura. Euskerak iñoiz egin duenik ederrena, eta ala-re egiteko —gerok egiteko— dagoena.

Zenbaitek esango du, bear bada, azal zailla dutela Lizardi ren olerkiak. Orrela gertatzen ere da geienbat lirikorik onenekin. Utsaren inguruko azal atxegiñak, musika itsaskorrek bezala, go-gait eragiten digu luzaro gabe. Mamia bear baitu lirikak, eta ma-mi joria, bein ta herrero irakurriko badugu. Lizardi bera ere iz-keria eta neurri erraz ta errikoiagoen atzetik zebillen azken-alde-ra: zortziko ttikitan ondu zituen “Etxeko sagastia” eta “Egamin”

olerkietan, esate baterako. Naiago nukean onako aukerak ere jasotzen balitu Labayen jaunak bilduma ontan, ezin bestean "Etxeko keea" kentzen zuelarik ere. Izkeraz ez ezik, baita barren-ixuriz ere etzegoen olerki orietatik urrutiko beste euskal-liriko andi baten ukitua.

Beste zati bat bada, bazterturik gelditu bear elukeana: *Yakintza*-n agertu zen "Gazte'ren esnatzea". Ezta eskuarki Lizardi'ren onenetakoa, ezta poesia utsa ere, baiña bai saio jakingarria. Badirudi il-berri den norbaitek euskerari ukatu zion doai ura azaldu naiean zebillela, "barren-bizitzaren jario igeskorra" adieraztekoa, alegia. Saio ori, gafiñera, sail batetik bakandu omen zuten.

Bi itz esango ditut, eta askozaz geiago bear lirake, argitaldarien lana goratzeko. Ezin obeki atera du liburua, txukun eta dotore, Valverde-etxeak, eta Antonio Valverde'ren edergarriak ez tute nere laudorio kaxkarren premiarik. Auxe esango dut, auzokoan saillean sartuko banaiz ere, Valverde'ren edergarriak Lizardi'ren poemen gogaide jator direla. Ori zuen opa noski artista trebe eta egiazko Lizardi-zale onek.

Orain, azal eder onekin eta ain apainkiro erderaturik, zabal genezake erdaldunen artean euskal-lirikaren erakusgarri au. Betiko leloa aipa bearrean naiz, berriz ere. Auxe da norinai euskeraren gaitasunak adierazteko biderik zuzenena: euskal-ederlanak sortzea, eta batez ere liburutxo au bezala euskeraz ain aise, erderaz ain nekez eta kaltez eman ditezkeanak.

Azkenik —*last, but not least*—, aipa dezadan leen argitaldian ainbeste bider irakurria dugun Orixe'ren itzaurrea. Bearrezkoa da bi izen aukerak beti elkarrekin agertzea. Nabari baita zen bat zor dion euskerak Orixe'ri Lizardi'ren bitartez ere. Eta ezta gutxiagorik merezi eriotzak eten ez tuen adiskidetasun ederrak. Orrek esan du. Orixe'ren aoz, iñoiz adiskidetasunak —edozein izkuntzatan, dakidanez— esan duen esaldirik ederrena:

Bekokian dik aren itzala,
lagun dik oraindik ere.

L. MITXELENA

E. Bustintza "Kirikiño. ABARRAK. Publicaciones de la Academia Vasca. Donostia. 1956.

"Abarrak" izeneko ipui-sortak ez du iñork goraipatu bearrik. Lenengoz "Kirikiño" zanak idatzi zituanezkerok beti izan dira

ezagunak. Bi sorta egin zituan egilleak. Bat bezain beste. Biok, irakurleari "txitxare gaizto egiteko" lakoak. Ipui batzuek bir-argitaldu bear eta, etzezakean Euskaltzaindiak aukera oberik egin.

Euskaltzaindiak argitaldu ditu bigarren aldi ontan. Bizkai-eraz, eta gipuzkoeraz. Ez guztiak, egilleak egindako guztiak. Gaurkoz, sail txiki bat. Bospasei bakarrik. Arrera ona egingo zaiela uste bait-degu. Gabonetako esku-sari eta olako gogoangarritarako, aukerako liburutxoak. Umeentzako, alegia; bañan baita amaika zaar-abarrentzako ere. Len irakurri zituztenentzako —gazteago zirala (giñala) irakurri ta algara gozo eragin zigutenentzat— lenengo. Irakur-zale diran guztientzat, bigarren... Zale ez diranentzat ere bai, irakurtzeko gogoak —cuskeraz irakurtzeko gogoak etorri dakien.

Valverde Inprimatzalleak, lan ederra, berezia —bere guztiak bezelakoa— egin digu ontan ere. Bejondeiola.

M. LEKUONA